

Staropolskie formy adresatywne w intrajęzykowym przekładzie audiowizualnym, czyli „Pan Wołodyjowski” w wersji dla niesłyszących

Agnieszka Szarkowska
Instytut Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytet Warszawski
a.szarkowska@uw.edu.pl

-
1. Formy adresatywne
 2. Staropolszczyzna
 3. Przekład dla niesłyszających
 4. Techniki tłumaczeniowe

Formy adresatywne

forma wokatywna

Adam,

Panie profesorze,

Babciu,

(zaimek) + **czasownik**

idziesz z nami do kina?

zna pan ten film?

widziła babcia ten film?

Staropolskie formy adresatywne

Warstwa szlachecka

- Okazywanie solidarności szlacheckiej (szlachcic - brat)
- Dowartościowanie partnera dialogu
- Okazywane szczególne szacunku kobietom, osobom starszym, duchownym

Formy wokatywne:

- imię
- tytuł

Staropolskie formy orzeczenia

- Formy poufale
 - 2 os. l. poj. czasownika:
*Prawdę **mówisz**, miły księżu.*
- Formy wyrażające dystans i większy szacunek
 - 2 os. l. mn. czasownika
*Prawdę **mówicie**, prełacie.*
 - 3 os. l. poj. czasownika wraz ze zwrotami: *Waszmość pan / Waszmość / Waść / Waćpan / Waspan / Asan*
- Zaimkowe *pan* pojawia się po raz pierwszy w 1733 r.

Staropolszczyzna w „Panu Wołodyjowskim”

- Archaizacja tekstu w dialogach i narracji odautorskiej
- Wprowadzenie w klimat dawnej epoki i sposobu postrzegania rzeczywistości przez ówczesnych Polaków
- Zindywidualizowanie języka poszczególnych postaci

Przekład audiowizualny dla niesłyszących

Przekład audiowizualny

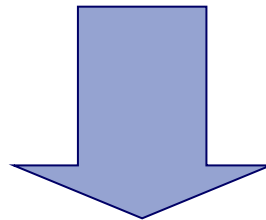
- Dubbing
 - Napisy interjęzykowe
 - Wersja lektorska
 - Napisy dla niesłyszących
 - Audiodeskrypcja
-
- Kino
 - DVD
 - Telewizja

Napisy dla niesłyszących

- Redakcja Napisów dla Niesłyszących TVP
- Teletekt strona 777 w TVP1 i TVP2
- od 1.01.1994r. „Rio Grande”

Programy z napisami w TVP

- Seriale polskie i zagraniczne
- Klasyka polskiej literatury i kina
- „Teleekspres” i „Wiadomości”
- Filmy dokumentalne
- Programy publicystyczne

Styczeń 2008r.

8% czasu antenowego w TVP1 i TVP2

Napisy dla niesłyszących

- Ścieżka dialogowa
 - Użycie różnych kolorów dla głównych bohaterów w filmach
 - Rozmieszczenie tekstu dla ułatwienia identyfikacji mówiącego
- Informacje z off-u i istotne dźwięki otoczenia zapisane kapitalikami

Informacje niewerbalne

[Źródło: J. Neves 2005]

[Źródło: TVP]

Odbiorcy

- Osoby głuche od urodzenia
 - Głusi vs. głusi
 - język migowy
- Osoby, które straciły słuch
- Osoby niedosłyszające
- Osoby starsze

Techniki tłumaczeniowe w odniesieniu do staropolskich form adresatywnych w „Panu Wołodyjowskim”

Pominięcie formy wokatywnej

DIALOG	NAPISY
Witam <u>waszmościów</u> . Jak tam u Was?	Witam. Co się dzieje?
<u>Waćpanno</u> , tak waćpannę miłuję, że dychać nie mogę.	Tak waćpannę kocham, że żyć nie mogę.
<u>Michaśku</u> , tyś największy wódz na świecie.	Jesteś najlepszym na świecie dowódcą.
Słyszaleś, <u>wasza wielebność</u> . Zapewne miesiąc lub dwa utrzymamy się..	Zapewne miesiąc lub dwa utrzymamy się..

Pominięcie całego zwrotu adresatywnego

DIALOG	NAPISY
Czołem waszmości!	
Hamuj się waszmość!	
Kto taki? <u>No mówże waść!</u> Ketling.	- Kto taki? - Ketling.
Na miejscu, <u>imaginuj sobie waćpan</u> , go ustrzeliła.	Zobaczyła Tatara. Strzeliła i trafiła!

Skrócenie formy wokatywnej

DIALOG	NAPISY
<u>Moja mościa panno</u> , już się wszystko wydało, że się miłujecie.	<u>Droga panno</u> , wszystko już wiem.
Wybacz, <u>ojcze duchowny</u> .	Wybacz, <u>ojcze</u> .
<u>Mój dobrodzieju</u> , spraw mi ten zaszczyt i stań u mnie.	Zatrzymaj się, <u>waćpan</u> , u mnie.

Skrócenie całego wyrażenia

DIALOG	NAPISY
Wołodyjowski! <u>Na ciebie w pierwszym rzędzie liczę.</u>	Wołodyjowski! <u>Tobie ufam najbardziej.</u>
Waćpanna nie myśl, żebym był człowiek lekki albo jakowyś mydłek, bo i lata nie po temu.	Waćpanna płaczesz? Nie myśl, że jestem lekkomyślny.

Uwspółcześnienie form wokatywnych

DIALOG	NAPISY
<u>Frater</u> , a jak dawno w zakonie?	<u>Bracie</u> , od dawna jesteś w zakonie?
<u>Mości panowie</u> , od północkska ruszamy!	<u>Panowie</u> , ruszamy po północy!
Witaj, <u>mości</u> pułkowniku!	Witaj, <u>panie</u> pułkowniku.

Uwspółcześnienie form orzeczenia

DIALOG	NAPISY
Jak <u>wasza miłość sędzisz</u> , zdołamy się obronić?	Jak <u>pan sądzi</u> , obronimy się?
<u>Wać</u> mnie lekceważysz!	<u>Pan</u> mnie <u>lekceważy</u> !
<u>Wać</u> się ode mnie jak od uprzykrzonej muchy <u>ogania</u> .	<u>Pan</u> się ode mnie <u>opędza</u> jak od muchy.
<u>Waćpan winieneś się</u> rozmówić z Ewką.	<u>Powinien pan</u> porozmawiać z Ewką.
To <u>waćpan jesteś</u> tą pierwszą szablą Rzeczypospolitej?	<u>Pan jest</u> tym najlepszym szermierzem?

Uwspółcześnienie form biernika

DIALOG	NAPISY
Rad jestem poznać <u>tak</u> <u>zaczynego kawalera</u> .	Cieszę się, że mogę <u>pana</u> poznać.
Proszę <u>waszmościów</u> o przystąpienie do wykonania rozkazu.	Proszę <u>panów</u> o wykonanie rozkazu.
Nie znam <u>waści</u> . Coś za jeden?	Nie znam <u>pana</u> . Kim pan jest?

Uwspółcześnienie składni

- Za to, coś uczynił, w męce zginiesz.
 - Za to, co zrobiłeś, zginiesz w męce.

Zamiana form adresatywnych na neutralne

- A co z nią uczynisz?
 - Co będzie z nią?
- Nikt tu waszej wielbności nie chciał obrażać.
 - Nie chcemy nikogo obrażać.
- O ożenku mi waść nie wspominaj.
 - Nie mogę myśleć o małżeństwie.
- Można do waćpana?
 - Czy mogę wejść?

Zamiana form neutralnych na adresatywne

- Jest na to zgoda?
 - Czy panowie się zgadzają?
- A nie chciało się czasem wyjść?
 - Nie chciałeś wyjść?

Zamiana form zdystansowanych na bardziej bezpośrednie

- Rad jestem poznać tak zacnego kawalera.
 - Cieszę się, że mogę pana poznać.
- Widzę, że rozum waćpanny urodzie dorównuje.
 - Jesteś równie mądra jak piękna.
- Zaczekajmy aż pan Michał wróci.
 - Zaczekajmy do twojego powrotu.

Opuszczenie końcówki -że

DIALOG	NAPISY
Napij <u>że</u> się, Michale.	Napij się, Michale.
Oddaj <u>że</u> mi jedną przystługę.	Oddaj mi jedną przystługę.
Zrób <u>że</u> jej przyjemność!	Zrób jej przyjemność.
Ale gadaj <u>że</u> do rzeczy!	O czym ty mówisz?

Współwystępowanie technik

- **Skrócenie & współcześnienie:**
Mości panowie, od północa ruszamy!
→ Panowie, ruszamy po północy!
- **Opuszczenie & współcześnienie**
Michaśku, tyś największy wódz na świecie.
→ Jesteś najlepszym na świecie dowódcą.
- **Współcześnienie & neutralizacja formy adresatywnej**
A nie znasz acan jakiejś wolnej stancyi?
→ Gdzie można znaleźć nocleg?

Dlaczego?

- Techniki typowe dla napisów
- Ograniczenia techniczne
 - Czasowe
 - Przestrzenne
- Dostosowanie napisów do grupy docelowej (Głusi)

Nowoczesność na siłę

● W świąteczny poniedziałek mogłem do syta podziwiać inwencję autorów teletekstu do

„Pana Wołodyjowskiego”. Ciekaw jestem dlaczego staropolski tekst przetłumaczono „na nasze”? Po co na siłę uwspółcześniono archaiczną składnię i przerobiono słownictwo?

Gdy na ekranie Baśka mówi: „mnie amory nie w głowie” – napis głosi: „mnie to nie interesuje”. Dlaczego „frasunek” to „smutek”, „basalyki” to „dzieci”, „jasyr” to „jeńcy”, „stancyja” – „wolne miejsce”, „pohaniec” – „Tatar”, „wykluty” – „wytatuowany”, a „ścierwo” to „trup”? Czyżby autorami tekstu powodowała obawa przed nadmiarem grubych słów?

Ich szczytowym osiągnięciem było przełożenie metafory Kettinga. Gdy ten komplementuje przybyłe damy i prawi (przepraszam – mówi): „zostawiłem dom cekhauzem – zastałem Olimpem”, laskawi translatorzy proponują: „nie spodziewałem się takich gości w moim domu”.

Marcin Drwał,
Lublin

Z myślą o niesłyszących

● Chciałabym odpowiedzieć na zamieszczony 6 maja w „Gazecie Telewidza” list pana Marcina Drwala. Otóż najwyraźniej nieuważnie przeczytał pan zapowiedź: „film z tekstem dla niesłyszących”. Sądzę, że nie zetknął się pan nigdy z osobami niesłyszącymi. Muszę więc wyjaśnić, że trudności w porozumiewaniu się z tymi osobami biorą się m.in. stąd, że nie rozumieją one wielu znaczeń zupełnie oczywistych dla osób słyszących.

Archaiczne słownictwo Sienkiewicza – tak dla Polaków piękne – jest dla osób głuchoniemych abstrakcją!

W języku migowym z trudem uczą się one prostych wyrażen bez subtelności typu „frasunek”, „pohaniec”, „amory”. Słyszący nawet nie wiedzą, że ich bogaty świat dźwięku, słowa, muzyki jest dla nas, niesłyszących, aż tak niedostępny.

Żeby choć trochę udostępnić nam Sienkiewicza, którego głusi w żaden sposób „rozgryźć” przez tę archaiczność nie mogą, Telewizja Polska nadała „Pana Wołodyjowskiego” z napisami dostosowanymi do poziomu zrozumiałego dla niesłyszących. Gorąco dziękuję za ten gest i proszę o kolejne polskie filmy z napisami!

Janina Lamprych,
Poznań

Inne rozwiązania?

- Różne rodzaje napisów na DVD i w TV cyfrowej
 - Napisy dla osób czytających szybko
 - Napisy dla osób czytających wolno
- Metatekst z wyjaśnieniami trudnych terminów

a.szarkowska@uw.edu.pl